

GAZİ TÜRKİYAT
G Ü Z / 2 0 2 2

Atf / Citation

KASIMOĞLU, S. (2022). "Yaşlı Bilge Adam Arketipinin Bir Örneği Olarak Tûtî". *Gazi Türkiyat*, 31: 53-61

Geliş / Submitted

26.07.2022

Kabul / Accepted

01.11.2022

DOI

10.34189/gtd.31.005

YAŞLI BİLGE ADAM ARKETİPİNİN BİR ÖRNEĞİ OLARAK TÛTÎ

Tûtî as an Example of the Old Wise Man Archetype

Seval KASIMOĞLU*

Öz

Bu çalışmada Tûtînâme'nin çerçeve masalının Carl Gustav Jung'un yaşlı bilge adam arketipi bağlamında ele alınması amaçlanmaktadır. Doğu edebiyatının çerçeve hikâye örneklerinin en önemlilerinden biri Tûtînâme'dir. Tûtînâme, yaşlı bilge adam arketipinin doğrudan görülebildiği bir masal silsilesidir. Bu masal silsilesinin en önemli vasıflarından biri de yaşlı bilge adam arketipine oldukça nezih konuşan ve öğütleriyle kahramana büyük destek sağlayan bir papağanın örnek olarak verilmesidir. Yaşlı bilge adam arketipi, kolektif bilinç dışında yer eden bir arketiptir. Bu arketiple bireyin, karşılaştığı problemleri çözmek için kendi bilinç dışına dönüşümün akabindeki sezgisel yardım anlaşılmalıdır. Kahramanın problemi çözüme kavuşturabilmesi ya da masal dünyasındaki macerasını tamamlayabilmesi için benliğindeki yaşlı bilge adam arketipini iyi tanıyıp, onunla uyum içinde olmalıdır. Bu çalışma çerçevesinde yapılan araştırma sonucunda Tûtînâme'nin psikanalitik bir yöntemle ele alınmasının ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Bu eserin diğer psikanalitik yöntemlerle incelenmesi de mümkün ve gereklidir. Jung psikolojisinde önemli bir yeri olan yaşlı bilge adam arketipinin tûtî perspektifinde incelenmesi ise edebiyatta bu arketipin izdüşümlerini görmek adına önemli bir örnektir. Tûtînâme, dünya edebiyatını derinden etkilemiş bir eserdir. Türkiye'de bu eser üzerine yapılan çalışmalar son derece azdır. Bu çalışmaların hiçbirinde masalların psikanalitik bir incelemesi yapılmamıştır. Bu makale Tûtînâme üzerine psikanalitik bir inceleme yapılarak bu konuda bir ilk olma ve bu konuda önemli bir boşluğu doldurma özelliği göstermektedir. Böylece çalışma, Tûtînâme üzerine yapılacak sonraki araştırmalar için de bir kaynak olma özelliği gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Carl Gustav Jung, psikanalitik folklor, ruh, Tûtînâme, yaşlı bilge adam arketipi

Abstract

Defining In this study, it is aimed at dealing with the framed tale of Tûtînâme in the context of Carl Gustav Jung's old wise/higher self archetype. One of the most important examples of frame stories in Eastern literature is Tûtînâme. Tûtînâme is a series of tales in which the old wise/higher self archetype can be seen directly. One of the most important characteristics of this series of tales is that the example of this archetype is given by a parrot who speaks very well and provides great support to the hero with his advice. The old individual archetype is an archetype that takes place in the collective unconscious. This archetype should be understood as the intuitive help following the individual's return to his

* Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/TÜRKİYE. sevalkasimoglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2706-9492

own unconscious to solve the problems he encounters. In order for the hero to solve the problem or complete his adventure in the fairy tale world, he must know the archetype of the old individual well and be in harmony with it. As a result of the research carried out within the framework of this study, it has been seen how important it is to deal with Tütînâme with a psychoanalytic method. It is possible and necessary to examine this work with other psychoanalytic methods. Examining the old individual archetype, which has an important place in Jungian psychology, from the perspective of this study is an important example of seeing the projections of this archetype in literature. Tütînâme is a work that has deeply influenced world literature. There are very few studies on this work in Turkey. In none of these studies a purely psychoanalytic analysis of fairy tales was made. This article, by making a psychoanalytic analysis of Tütînâme, is a first on this subject and fills an important gap in this subject. Thus, the study will also serve as a source for further research on Tütînâme.

Keywords: Carl Gustav Jung, psychoanalytic folklore, spirit, Tütînâme, old wise man archetype

GİRİŞ

Papağannâme ya da Dudunâme adlarıyla da bilinen Tütînâme, “Papağanın Yetmiş Hikâyesi (Şukasaptati) adıyla Sanskritçe yazılmış, “önce Sanskritçeden Farsçaya, daha sonra da Farsçadan diğer dillere çevrilmiş” (Sona 2012: 2299) önemli bir masal külliyyatıdır. Sanskritçe aslı Sukasaptati (Çakasaptati) ismini taşımaktadır. Bu masalların Aziz Narada tarafından Tanrı İndra’ya anlatıldığına dair bir mitolojik kökeni vardır (Kaya 2016: 21-22).

Çerçeve anlatı türünün önemli bir örneği olan Tütînâme, iç içe geçmiş masallardan oluşur. Türkçeye Farsçadan çevrilmiştir. Tartışmalar bulunsa da Türkçeye ilk çevirisinin 15. yüzyılda Hamdullah Hamdi tarafından yapıldığı ve zamanın padişahı 2. Beyazıt’a sunulduğuna dair bilgiler bulunmaktadır (Tütînâme ty.: X). Eser, Şemsettin Kutlu ve Behçet Necatigil tarafından matbu nüshalarından yararlanılarak çevrilmiştir. Bu makalede de yer yer hem Kutlu’nun hem de Necatigil’in bu çevirilerinden yararlanılmıştır.

Çerçeve masalın konusu kısaca şöyledir: Mahışeker ile genç yaşta evlenen Said, babasının isteği üzerine tüccar olmuş bir gençtir. Said günün birinde pazarda gördüğü çok zeki bir kuş olan tûtfiyi satın alır. Tûtfi nasihatleriyle kısa zamanda Said’in işlerinin açılmasını sağlar. Said tek başına sıkılmasını diye bu erkek tûtfiye eş olarak bir dişi tûtfi satın alır. Günün birinde, tûtfinin tavsiyesiyle deniz ticaretine atılan Said, bir sefere çıkmaya karar verir. Sefere çıkmadan önce Mahışeker’e herhangi bir iş yapmadan mutlaka Tûtfi’ye danışmasını öğütler. O, sefere gittikten bir müddet sonra Mahışeker, bir genç adama âşık olur. Bir gün âşık olduğu bu adamın yanına gitme isteğini dişi tûtfiye açarak ondan nasihat almak ister. Ancak dişi tûtfi ona yaptığıının yanlış olduğunu açıkça söylediğinde sinirlenip kuşu öldürür. O gece sevgilisinin yanına gitmeyen Mahışeker, ertesi gece yine sevgilisine gitmek ister. Ancak bu kez erkek tûtfiye danışmak ister. Dişi tûtfinin ölümünü gören erkek tûtfi, Mahışeker’i oyalamak için çeşitli öğütler veren hikâyeler anlatır. Mahışeker her gece aşkına gitmeye karar verir. Tûtfi her gece gün doğumuna kadar ona çeşitli hikâyeler anlatır. Mahışeker, tûtfinin anlattığı bu hikâyelerden dolayı âşık olduğu adamın yanına gidemez. Bu

durum Said seferden dönene kadar devam eder. Tûfî olan biteni uygun bir dille Said'e anlatır. Said karısını affeder ve tûfîyi de mükâfat olarak özgürlüğüne kavuşturur.

Carl Gustav Jung'un arketipsel eleştiri kuramına göre arketipler, her insanın bilinç dışında yer alan ilksel şemalardır. Belli başlı arketiplerden bazıları, anne arketipi, anima, animus, persona, gölge, yaşlı bilge adam arketipi¹ şeklindedir. Makalede incelenecek yaşlı bilge adam arketipi, Jung psikolojisindeki en önemli arketiplerden biridir. Bu arketip "büyücü, hekim, öğretmen, rahip, öğretmen, profesör, büyükbaba ya da otorite sahibi herhangi bir kişi olarak görünür." (Jung 2005: 86).

Tûfînâme'de tûfînin önemli bir yeri var. Didaktik anlatımın esas olduğu bu masalda tûfî, Mahşeker'i insan ilişkileri, adalet, özgürlük gibi çeşitli konularda hem eğiterek hem de eğlendirerek oyalamaktadır. Bu özelliği ile tûfî, kahramanlara rehberlik etmekte ve yol göstermektedir. Bu sebeple makalede tûfî örneğinden hareketle Jung'un yaşlı bilge adam arketipi ele alınarak çözümlenmeye çalışmıştır.

ARKETİPSEL BİR SEMBOL OLARAK TÛFÎ

Günlük hayatta bireyler bir sorunla karşılaştığında çoğu kez kendi içlerine kapanır, yalnızlık hissederler. Bu durumda sorunla karşılaşan bireye yardım eden kişiler vardır. Bu kişiler, "üzülme", "herkesin başına gelir" gibi sözlerle sorun yaşayan bireye yardımcı olmaya çalışır. Günlük hayatta karşılaşılan bu durum masallar dünyasında sembolik bir şekilde yerini bulmaktadır. Artık bireyin karşılaştığı sorunlar da bireyin yalnız kalmak istediği yer de onun problemini çözmek için hâl hatır soran arkadaşı da halk anlatılarında sembolik olarak sunulur. Bu durumda "evin farklı bir odası bilinmeyen, kimsenin gidip görmediği sihirli bir belde olabilirken, kahramanın karşılaştığı problemler ejderhalarla, devlerle ifade edilebilmektedir. Örneğin günlük hayatta karşılaşılan küçük bir anlaşmazlık masallarda devlere, ejderhalara karşı girişilen büyük mücadelelere dönüşebilir." (Kasımoğlu 2017: 56). Günlük hayatta bireyin yanında olan ve onu sorunlar karşısında destekleyen kişi ise masal dünyasında farklılaşabilir. Jung, kahramana yardımcı olan bu kişiler hakkında şunları söylemektedir: "Düşlerde kesin inançlar, yasaklar, bilgece öğütler her zaman baba figüründen kaynaklanır. O, son sözü söyleyen birinin güven veren sesidir. Dolayısıyla tinsel ögeyi çoğunlukla bilge yaşlı adam simgeler." (Jung 2006: 109).

¹ Yaşlı bilge adam arketipiyle ilgili Türkiye'de yapılan çalışmalarda "yaşlı birey arketipi", "ihtiyar bilge arketipi", "bilge kişi arketipi" (Memmedova-Kekeç 2017) ve "yüce birey arketipi" (Özher 2006) gibi ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (2010) isimli çalışmada Joseph Campbell, bu arketipi *olağanüstü yardımcı* olarak ele almaktadır. Arketipin "Bilge Kadın Arketipi" (Onural 2021), "Yaşlı/Vahşi Kadın Arketipi" (Estés 2004: 41) şeklindeki isimlendirmelerine de rastlanmaktadır. "Kahramanın yolculuğunu başarıyla tamamlamasında, kendiliğine ulaşmasında, gölgesiyle hesaplaşmasında, yeniden doğuşunu gerçekleştirmesinde esas yardımcı olan kişi"yi (Tek 2015: 73) temsil eden bu arketip, Tûfînâme'de erkek bir papağanla örneklendirilmiştir. Bu sebeple makalede söz konusu arketipin yaşlı bilge adam arketipi olarak adlandırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Yaşlı bilge adam arketipinin başlıca görevi kahramana içinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermesi, çeşitli nasihatlerle onu destekleyerek cesaretlendirmesi, üstesinden gelinmesi oldukça zor olan bir görevde ona yardımcı olmasıdır. Bu arketipin insan "benliğinin sembolik bir yansıması" (Jung 2017: 192) olduğunu söyleyen Jung, "insanın idrak, anlayış, iyi bir tavsiye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu, ama kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkar." (Jung 2005: 86) diyerek arketipin kahramanın macerasındaki önemli rolü² üzerinde durmaktadır.

Kahramana büyümlü bir yardım sunarak onu çeşitli şekillerde destekleyen yaşlı bilge adam arketipi çeşitli şekillerde görülebilmektedir. Ruhu simgeleyen bu arketip çoğunlukla yaşlı bir erkek bilge kişiyle sembolize edilse de masallarda bu arketipin hayvanlar tarafından da sembolize edildiği görülmektedir. "Bir ruh, yani ölmüş bir kişinin hayaleti, nadiren de grotesk, cücemsi figürler ya da konuşan bilge hayvanlar bu roldedir." (Jung 2005: 85) diyen Jung bu konuda ayrıca şunları söylemektedir: "Masallarda yardımcı hayvanlar motifiyle sık sık karşılaşırız. Bu hayvanlar insanlar gibi davranır, insanların dilini konuşurlar ve insanlarınkinden daha üstün bir zekâ ve bilgiye sahiptirler. Bu durumda, ruh arketipinin bir hayvan aracılığıyla ifade edildiğini söylersek yanlış olmayız." (Jung 2005: 99-100).

Konuşan hayvanların bir örneği olan kuşlar da "bilinç dışı işlevlerin yardımcı doğasını vurgularlar." (Jung 2005: 110). Bu kuşlardan biri olan papağan "Eski fabl türü eserlerde, binbir gece masallarında, genellikle bunların tercümesi olarak Eski Türk Edebiyatında meydana getirilmiş Tûtînâmelerde ve halk hikâyelerinde güzel öyküler anlatan, dinî ahlakî öğütler veren bir hikâyeci, bir nasihatçi olarak rol almıştır." (Güler 2014: 63).

Papağanların anlatılarda yaşlı adam arketipinin bir örneği olarak görülmesinin nedenlerinden biri de onun Hızır'la ilişkilendirilmesidir. Bu ilişkide bazı papağanlardaki yeşil rengin fazlalığı etkili olmuştur. Mantıku't Tayr'da da papağanın kuşların Hızır'ı olarak nitelendirildiği görülmektedir: "Ben, kuşların Hızır'ıyım; ondan dolayı yeşiller giyinmişim. Olur ya belki Hızır'ın içtiği abıhayatı ben de içerim." (Attar 1977: 61). Papağan bu özelliğiyle doğaüstü yardımcının en önemli niteliğini yansıtmaktadır. Tûtînâme'de tûtînin sıklıkla "kâmil tûtî" olarak nitelendirilmesi de ayrıca dikkate değerdir.

² Bu arketipin rolü hakkında Jung şunları söylemektedir: "Bu imge, insanların acılarını ortak bir acı düzeyine çıkarır. Bu imgelerin yatıştırıcı etkisi nasıl oluşur? Büyük bir acı, ruhsal bir sarsıntı bizi yaşamdan, iç güdülerimizden uzaklaştırır; bu duruma düşen özne bir yalnızlık, bir yönelme eksikliği duyar; bu yararlı imgeler acılı ruha, bireyin ne durumda olduğunu, yaşamın hangi aşamasında bulunduğunu gösterir; özne, bu imgelerin gösterdiklerini duyumsayabilirse bundan büyük yarar sağlar. Günlük yaşamımız bu olaya tanıktır, farkına varmadan benzer girişimlerde bulunuruz. Örneğin, yakınlarımızdan biri ruhsal bir bunalıma düşse "Üzerinde fazla durma bunun" ya da "Hayat bu, hepimizin başına gelir" ya da "Beterin beteri vardır" diye avutma alışkanlığı edinmişizdir (Jung 2001: 244)

Bu noktada masalın başlangıcına dair şu bilgiyi vermek gerekir. Tûfînâme’de Said’e hikâye anlatarak tek nasihat eden kişi tûfî değildir. Masal, babasının Said’e verdiği nasihat dolu hikâye ile başlar. Mauşeker’le evlendikten sonra çalışmadan bütün zamanını onunla geçiren Said’e babası gece eşiyle birlikte zaman geçirmesini ancak gündüz çalışmasını bir hikâye ile anlatır. Masalın ilerleyen safhalarında Said’in bu nasihate uyduğu görülür. Bu sahneden sonra masal boyunca Said’in babasına bir kez daha rastlanmaz. Nasihat eden baba figüründen sonra yerini nasihat eden papağan alır. Papağan adeta babası gibi işleri konusunda Said’e rehberlik yapar. Bu rehberliğe itaat ve itimat eden Said, kendisinin evden ayrıldığı durumda da eşine bu papağana danışmasını nasihat etmektedir.

Masalda Said, tûfînin yüksek bir miktara satıldığını görünce bundaki hikmeti kendi içinde tartışır. Bu arada tûfî ona hitaben,

“Ey Hoca Said; aferin irfanına ve bin aferin akıl ve iz’anına. Sözünde dikkat ve konuşmada hakikat eseri vardır. Ancak bu senin dediklerin kuşlara ve öteki hayvanlara göredir. Ama benim içim bilgi incisi ve marifet cevahiri ile dopdoludur, bütün fazilet ve olgunluklara da sahibim. Hatta ileriki zamanda meydana gelecek her türlü şeyleri de (önceden) bilir, anlarım. Nasihatimi tutan kişinin akıbeti hayır olur. Pek de büyük faydalar görür. Kendi fezailimi bu ana değin kimseye bildirmemiş idim” (Tûfînâme ty.: 5)

demekte ve kendisini fazilet, irfan sahibi, oldukça olağanüstü güçlere sahip bir kuş olarak tanıtılmaktadır. Görünüşte diğer kuşlardan ayrılmayan tûfî, ancak istediği kişilere bu doğaüstülükten kaynaklanan güçlerini göstermektedir. Bu güçler meydana gelecek olayları görmek, bunlarla ilgili nasihatler vermek ve bireyi onun yararına destekleyerek yönlendirmektir. Bu noktada tûfînin anlattığı masalarda geçen diğer tûfîlere ait masalarda onların özellikle hekim, filozof gibi unvanlarla anılması da oldukça dikkat çekicidir.

Masalda tûfînin Said’e verdiği ilk nasihat, Hazreti Yusuf kıssasını hatırlatmaktadır. Masalın bu kısmında tûfînin feraseti ile Hazreti Yusuf’un rüya yorumlama gücü arasında benzerlik dikkat çekicidir. Bu kısımda kendisinden nasihat isteyen Said’e, tûfî: “Bir iki güne kadar Babil şehrinden pek çok bezirgân gelip başak alsalar gerektir. Hemen şimdiden zatınız, varın, bir altınlık başak alın, iki kat kar edersiniz!” (Tûfînâme ty.: 31). Tûfînin sözüne inanıp şehirdeki bütün başakları satın alan Said, maddi açıdan iyi bir duruma gelir. Tûfî ile peygamber arasındaki bir benzerlik de masalın giriş kısmında Hazreti Muhammed ile ilgili olarak belirtilir. Bu kısımda benzerlik şu sözlerle verilmektedir: “Hazreti Muhammed Mustafa’ya da binlerce selam olsun ki Şekeristan ülkesinin tûfîsidir. Allah’ın vahyini söyler; bülbüldür, bildirilen vahiyle konuşur. Belagat konusunda en büyük inci, peygamberlik burcunda güneştir.” (Tûfînâme ty.: 25).

Jung yaşlı adam arketipi için “Masallardaki yaşlı adam sık sık kim, neden, nereden, nereye sorularını sorarak, insanın kendisi üzerine düşünmesini ve ahlaki güçlerin

toplanmasını sağlar, sık sık da bunun için gereken büyüdü tılsımı, yani iyi ve kötünün birleştiği kişiliğin bir özelliğini temsil eden beklenmedik ve ihtimaldışı bir başarıya ulaşma gücü verir.” (Jung 2005: 90) demektir. Yukarıda bahsedilen ışığında Tûtînâme’de cimri-cömert, iyi-kötü, sadık-sadakatsiz, güven-güvensizlik gibi pek çok ahlakî özellikleri masalarda sergileyerek Mahşeker’in bu konular üzerinde düşünmesi sağlamakta ve farkındalığını arttırmaya çalışmaktadır. Bu noktada temelde yaşlı bilge adam arketipiyle ortaya çıkan ruhun, bu anlatı özelinde de tûtînin anlatılarının iki temel üzerinde şekillendiği görülmektedir: Geçmiş resmetmek; geleceği yansıtmak, aydınlatmak. Jung’un bu arketipin sembolik özelliğini gösterdiği ruhun bu nitelikleri hakkında söyledikleri ise şu şekildedir: “Ruh bir geçiş noktasıdır; bu özelliğiyle iki yöne açıktır: Geçmiş olanın izlerini resmederken, bu resimde, gelecek olanın bilincinin tomurcuklanmasını da yansıtır. Bu bağlamda ruh geleceğin yaratıcısıdır.” (Jung’tan aktaran Saydam 1997: 182).

Yaşlı adamın, erginleşme yolculuğunda yol göstericiliğinde kahramanın bu rehberliği nasıl kabul ettiği de önemlidir. Masalın başında Mahşeker ilk olarak sevdiği kişinin yanına gidip gitmemesi konusunda tûtîye arkadaşlık etmesi için alınan Müşarik’e danışır. Her iki kuşun da kadının sevdiğine gitmesi konusundaki düşünceleri aynıdır. Ancak Müşarik, Mahşeker bu konuda kendisinden tavsiye istediğinde bu düşüncelerini doğrudan ve eleştirel bir üslupla söyler. Masalın bu kısmında Müşarik’in bu tavrı, saflık ve bönülükle ilişkilendirilir. Bunun yanı sıra aynı düşüncelere sahip olmasına rağmen tûtî, kadına asla gerçek düşüncelerini açıklamaz; olumsuz bir tavır sergilemez. Hatta danışmak için kendisine geldiği her zaman ona mutlaka âşık olduğu adama gitmesi konusunda acele etmesini söyler ve onu bu konuda destekler. Ancak her ne kadar sözleriyle onu desteklese de bu konuşmaların arasına kattığı meraklandırıcı cümlelerle kadının, sevdiği adamın yanına gitmesini engeller ve anlattığı masaları dinlemesini sağlar. Bu noktada yol gösterici, erginleştirici rehberin en önemli özelliklerinin bir örneğini bu masalda gözlemlemek mümkündür. Yaşlı bilge ne kadar doğruları söylese ve kahramanı doğru yola iletmek için rehberlik yapsa da doğru bir üslupla söylemezse hata yapmış olur. Tıpkı Müşarik gibi.

Diğer yandan tûtî âşk, sadakat, vefa, arkadaşlık gibi konular bağlamında anlattığı masalarla karar vermekte zorlandığı konuda Mahşeker’i yönlendirmektedir. Bu haliyle tûtî, özellikle Müşarik’in haklı da olsa söyledikleri yüzünden öldürülmesi sebebiyle yaşlı bilge adam arketipinin hem yol gösterici hem de hilebaz yönünü (Tanrı ve şeytan ikiliği) ortaya koymaktadır. Ancak hayvan şeklinde ortaya çıktığı durumlarda yaşlı bilge adam arketipi kötü bir hilebaz özelliği göstermemektedir. Masalda tûtî de kendisinin bu hilebaz özelliğinden açık açık Mahşeker’e bahsetmektedir. Beşinci gece Mahşeker’i gören tûtî ona: “Bu tûtî nice yalanlar söyledi ve nice yalanlar söylemeye dahi karar verdi.” (Tûtînâme 2017: 49) şeklinde sözlerle aslında bu özelliğinden söz eder. Bu sözünün yanı sıra “Ama yalancının yüzü hiçbir yerde ak olmaz dersin şunu bilesin ki şeriat bilginleri birkaç yerde yalana müsaade

etmişlerdir. Biri budur ki: Ahiret işleri için ola, ama tevil kabul eyleye! İkincisi budur ki: İki Müslümanın arasını bulmak, düzeltmek için ola! Ve bu gibi nice yerlerde yalanı caiz görmüşlerdir.” (Tûtîname 2017: 49) şeklindeki sözlerle söylediği yalanların din sınırları içinde kabul edilebilir olduğunun altını çizmektedir.

Bu masalda erginlemesine çalışılan kahraman olan Mahuşeker’in öncelikle yaşlı bilge adamın bir örneği olarak görülen tûtîye güvenmesi gerekir. Yola çıkan kahraman, güveni bozulmuş bir zemindedir. Kimin yanında olduğunu ya da kimin kendisine zarar vereceğini bilemez. Böyle bir durumda bu ikilinin yan yana gelişinde yaşlı bilgenin ilk yaptığı eylem her zaman kendini tanıtmak ve bu yolculukta kahramanın kendisine güvenmesini temin etmektir. Ancak kimi zaman yaşlı bilgenin de yolun doğruluğuna dair birtakım planlar yapması gerekebilir. İşte böyle bir durumda kahramana verilen en iyi nasihat biraz uyumasıdır. Bu durum “yaşlı adamın kişiyi düşünmeye sevk etme eğilimi”nin (Jung 2005: 90) bir göstergesidir. Tûtî de “Bezadeye gitmek zamanı daraldı. Bu arada sen efendimi uykusuz bıraktım. Var şimdi rahat eyle inşallah yarın gece bu hikâyeyi sana anlatayım.” (Tûtîname ty.: 15) diyerek adeta Jung’un bu ifadelerini doğrular gibidir.

Yaşlı adam arketipi sorunla karşılaşan kahramana çözüm yoluna ulaşması için gerekli desteği vermekte ve bu amacı gerçekleştirmesi için takip edilmesi gereken yolu ona göstermektedir. Bu amaçla, “karşılaşacağı tehlikeler konusunda onu uyarır ve bunlarla baş etmenin yollarını anlatır.” (Jung 2005: 90). Tûtî sabırla, özveriyle Mahuşeker’e tavsiyelerde bulunur. Örneğin Horasan padişahının yanında Merd-i Cambaz’ın makbul ve rağbetli olmasıyla ilgili hikâyeyi anlatmadan önce Mahuşeker’e beyzadenin yanına gittiğinde çok konuşarak onu rahatsız etmemesini öğütlemektedir. Bir başka tavsiyesi Mahuşeker’in beyzadeye aşkının karşılıklı olup olmadığı konusunda dikkatli davranmasıdır. Bu tavsiyeyi Dehkanî’nin hikâyesinden önce söyler (Tûtîname ty.: 283). Beyzade ile görüştüğünde konuşup şakalaşırken onun arzusuna uyması ancak hiç bir sırrını ona söylememesine dair tavsiyeyi ise Vezir Huşmend hikâyesinden önce verir. Hint Şehzadesi ile Sipahi Hatunu Hikâyesinden önce ise Mahuşeker’e şunları söyler:

“Ey Mahuşeker! Hazreti Peygamber’den varit olmuştur ki kendi velinimetine sadakatle hizmet eden, Tanrı’dan lütuf ve yardım görür. Bu öyle bir mayadır ki kişiyi yüceltir, yükseltir. Ben kulunun, hamdolsun, zinetim akıldır ve yaptığım şeylerde akıl ve kemal mührü vardır. Ve hizmetinde dürüst ve sadık olduğumu gören bilen kalbince malum! İmdi, madem beni kendine sırdaş bildin ve lütuflarına layık gördün, gerektir ki nasihatlerime göre davran ve her ne derem doğruluğuna inan!” (Tûtîname ty.: 71-72)

Masalların sonunda Mahuşeker, sevdiği kişinin yanına gitmek için kapıya yöneldiğinde eşi ile göz göze gelir. Eşine, kendisinin geleceğini tûtîden öğrendiğini ve onun için giyinip süslendiğini söyler. Burada şunu belirtmek gerekir ki Mahuşeker, masalın bu son bölümünde bile eşini söz ile aldatmaktan çekinmez ve âşık olduğu kişiye gitmekten de vazgeçmemiştir. Mahuşeker’i yaptığı yanlış olduğuna ikna

eden durum, tûfînin yaşananları Said'e bildirmesi ve ondan eşini affetmesini istemesidir. Masalın başından beri hem Said'e hem de Mahşeker'e bağlı olduğunu söyleyen tûfî, sözlerini bu şekilde masalın sonunda fiilen de ispatlamıştır. Masalın sonunda bilinç dışını başarılı bir şekilde görebilen, benlik bilincinin (papağan) tamamen etkisi altına girmeden onu dinleyen ve masalların ona sunduğu değerli bilgileri izleyen kahraman, iç bütünlüğünü tamamlamıştır.

SONUÇ

Bu makalede Tûfînâme isimli Hint kaynaklı ve iç içe masallar silsilesinden oluşan külliyyattaki tûfî örneğinden hareketle yaşlı bilge adam arketipi incelenmeye çalışılmıştır. Jungcu psikolojide yaşlı bilge adam arketipi kişinin gölge yanlarıyla yüzleşmesine yardımcı olur, onu destekler. Masal dünyasında bu arketipleri kişiselleştirilmiş olarak görmek mümkündür. Tûfînâme'nin çerçeve masalında yaşlı bilge adam arketipi hem Said'i hem de Said'in eşi Mahşeker'i çeşitli nasihatleri ile yönlendiren ve onlara çeşitli nasihatler veren tûfîdir. Said'e nasihatlerini doğrudan iletirken Mahşeker'e nasihatlerini hikâyeler anlatarak dolaylı yoldan iletir. Bu şekilde onu eşi gelene kadar oylar. Masalda tûfînin oldukça aceleci bir niteliğe sahip olan Mahşeker'i oyalayabilmesi onun sözünün kuvveti ile mümkündür. Tûfînin anlattığı masalarda sadakat, özgürlük, sır saklama gibi didaktik konularda bilgi verilir. Masal boyunca tûfî hem hareketleriyle hem de sözleriyle Mahşeker'in kendisine güvenebileceği konusunda teminat verir. Bu noktada tûfînin yaşlı bilge adam arketipinin bir örneği olarak okunabileceği ve örneklendirilebileceği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- ATTAR, F. (1998). *Mantıku't Tayr* (çev. Yaşar Keçeci). Ankara: Kırkambar Yayınları.
- CAMPBELL, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (çev. Sabri Gürses). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- ESTÉS, C. P. (2004). *Kurtlarla Koşan Kadımlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* (çev. Hakan Atalay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GÜLER, Z. (2014). "Divan Şiirinde Papağan". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/1: 61-71.
- JUNG, C. G. (2001). *İnsan Ruhuna Yöneliş* (çev. Engin Büyükinel). İstanbul: Say Yayınları.
- JUNG, C. G. (2005). *Dört Arketip* (çev. Zehra Aksu Yilmazer). İstanbul: Metis Yayınları.
- JUNG, C. G. (2006). *Jung'dan Seçme Yazılar* (der. Anthony Storr. çev. Levent Özşar). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- JUNG, C. G. (2017). *İnsan ve Sembolleri* (çev. Hatice Mukaddes İlgün). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- KAYA, K. (2016). *Hint Masalları* (3. baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- MEMMEDOVA-KEKEÇ, E. (2017). "Ahmed Yesevi'nin Yaşnamesinde "Bilge Kişi" Arketipi". *Millî Folklor*, 29/116: 101-111.

- ONURAL, E. (2022). "Carl Gustav Jung, İnce Memed'i Okusaydı: Bilge Kadın Arketipinin İzinde". *Türkbilimde Araştırmalar "Timur Kocaoğlu Armağanı"* (ed. Aleyna Malkoç). İstanbul: Kutlu Yayınları.
- ÖZHER, S. (2006). "Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi". *Bilgi*, 37: 81-90.
- SAYDAM, B. (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci "Türk-İslam Ruhu" Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- SONA, İ. (2012). "1538 Tarihli İlk Türkçe Tûfî-Nâme Çevirisi". *Turkish Studies- International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/3: 2299-2311.
- TEK, Z. (2015). "Safiye Erol'un Dineyri Papazı Adlı Romanında Yüce Birey Arketipinin Görünümü". *Bizim Külliye*, 66: 72-76.
- Tûfî-nâme Papağanın Hikâyeleri* (tarihsiz) (akt. Şemsettin Kutlu). Tercüman Yayınları.
- Tûfînâme* (2009). (akt. Behçet Necatigil). Can Sanat Yayınları.